

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.191/347.63

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.3.9>

Вінтоняк Н. Д.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник лабораторії корпоративного права
імені академіка Володимира Луця
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ, ЩО НАЛЕЖАТЬ МАЛОЛІТНІМ ТА НЕПОВНОЛІТНІМ ОСОБАМ

Анотація. У статті розглянуто питання правового регулювання корпоративних прав, що належать малолітнім та неповнолітнім особам. Досліджується участь таких осіб у товариствах з обмеженою відповідальністю, зважаючи на те, що товариства з обмеженою відповідальністю є найбільш поширеною організаційно-правовою формою. Малолітні особи, які набули статусу учасника товариства не можуть самостійно реалізувати право на управління товариством. Реалізація права на управління здійснюється через їхніх представників відповідно до закону. Неповнолітні особи, які набули статусу учасника товариства можуть здійснювати свої права самостійно або через представників.

Досліджується порядок формування статутного капіталу товариства за рахунок майна, що належить неповнолітній особі, який здійснюється за загальним правилом управління майном дитини. Неповнолітня особа має право самостійно розпоряджатися заробітком, стипендією або іншими доходами відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 32 ЦК України. Внесення вкладу за рахунок іншого майна неповнолітня особа може здійснити за згодою батьків та органу опіки та піклування відповідно до чинного законодавства.

Розкрито недоліки правового регулювання відчуження корпоративних прав, що належать малолітній або неповнолітній особі. Проаналізовано чинне законодавство, яке регулює питання отримання дозволу органу опіки та піклування.

Відчуження корпоративних прав, що належать малолітній або неповнолітній особі потребує отримання дозволу органу опіки та піклування. Однак, законодавцем не визначено конкретного переліку документів, які необхідно надати при зверненні представника із заявою до органу опіки та піклування, що ускладнює процес отримання дозволу. Зважаючи на недоліки правового регулювання, наголошується на необхідності чіткого механізму отримання дозволу органу опіки та піклування на відчуження корпоративних прав.

Ключові слова: корпоративні права, товариство, малолітні особи, неповнолітні особи, орган опіки та піклування.

Vintoniak N. D. Legal regulation of corporate rights owned by minors and juveniles

Abstract. This article addresses the issues of legal regulation of corporate rights owned by minors and juveniles. Particular attention is devoted to the participation of such persons in limited liability companies (LLCs), given that LLCs represent the most prevalent organizational and legal form in corporate practice. Minors who acquire the status of participants in an LLC are not entitled to independently exercise their management rights within the company. Such rights are exercised exclusively through their legal representatives in accordance with statutory provisions. In contrast, juveniles who obtain the status of participants in an LLC may exercise their rights independently or through representatives.

The article further investigates the procedure for the formation of the company's charter capital through the property belonging to a juvenile, which is subject to the general legal regime governing the administration of a child's property. Pursuant to paragraph 1 of part 1 of Article 32 of the Civil Code of Ukraine, a juvenile has the right to independently dispose of his or her wages, scholarship, or other income. Contributions to the charter capital from other types of property owned by a juvenile, however, require the prior consent of the parents and the guardianship and custody authority, in accordance with applicable legislation.

The deficiencies in the current legal framework regulating the alienation of corporate rights belonging to minors and juveniles are also identified. The article analyzes existing legislation governing the requirement to obtain consent from the guardianship and custody authority. The alienation of corporate rights owned by minors or juveniles is contingent upon obtaining such consent. Nevertheless, the legislator has failed to provide an exhaustive list of documents that must accompany the application submitted by a representative to the guardianship and custody authority, which significantly complicates the process of obtaining approval. In light of these shortcomings, the article emphasizes the necessity of developing a clear and consistent mechanism for granting consent of the guardianship and custody authority to the alienation of corporate rights owned by minors and juveniles.

Key words: *corporate rights, company, minors, juveniles, guardianship and custody authority.*

У чинному законодавстві відсутні спеціальні норми, які здійснюють правове регулювання корпоративних прав, що належать малолітнім та неповнолітнім особам. Особливо актуальним це питання є для товариств з обмеженою відповідальністю (надалі – ТОВ), зважаючи на те, що така організаційно-правова форма є найбільш поширеною серед юридичних осіб корпоративного типу.

Загалом володіння корпоративними правами надає особі статусу учасника ТОВ, який відповідно до ст. 5 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» має право: 1) брати участь в управлінні товариством у порядку, передбаченому цим Законом та статутом товариства; 2) отримувати інформацію про господарську діяльність товариства; 3) брати участь у розподілі прибутку товариства; 4) отримати у разі ліквідації товариства частину майна, що залишилася після розрахунків з кредиторами, або його вартість; 5) інші права, передбачені законом та статутом товариства.

Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не встановлює спеціальних вимог до учасників товариства. У ст. 5 «Учасники товариства» вказується тільки, що кількість учасників товариства не обмежується.

Можливість фізичної особи стати учасником ТОВ визначається через призму правосуб'єктності, яка включає в себе правоздатність та дієздатність фізичної особи. За загальним правилом (ст. 25 ЦК України) цивільна правоздатність фізичної особи визначається як здатність мати цивільні права та обов'язки і виникає у момент народження. Цивільна дієздатність є здатністю своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні

обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання (ст. 30 ЦК України). Цивільна дієздатність залежить від віку фізичної особи: часткова (малолітня особа до 14 років), неповна (неповнолітня особа від 14 до 18 років), повна (повноліття, яке виникає після досягнення 18 років та у випадках, встановлених законом).

ЦК України у ст. 31 визначає, що фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини, а також здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Згідно з ч. 1 ст. 32 ЦК України крім правочинів, передбачених статтею 31 цього Кодексу, фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право:

1) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами;

2) самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;

3) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи;

4) самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунок);

5) самостійно укладати договір про отримання електронних довірчих послуг.

Законодавець передбачає, що неповнолітня особа може бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи (п. 3 ч. 1 ст. 32 ЦК України). Щодо малолітньої особи, то такої норми законодавцем не передбачено. Однак, з цього приводу у науковій літературі існують різні

думки. В. М. Кравчук зазначає про можливість заснування підприємницьких юридичних осіб батьками (усиновителями) від імені їх малолітніх дітей. Заснування непідприємницьких юридичних осіб від імені малолітніх, на думку вченого, не допускається [1, с. 297]. Набути корпоративних прав малолітня особа може, наприклад, шляхом дарування чи в результаті спадкування. Випадків спадкування корпоративних прав малолітніми особами на практиці доволі багато. Щодо дарування корпоративних прав малолітній особі, то попри популярність укладення таких договорів в іноземних країнах, в Україні така практика не є поширеною.

Реалізуючи своє право на управління товариством, учасники беруть участь у загальних зборах особисто або через представників. Малолітні особи, які набули статусу учасника товариства не можуть самостійно брати участь у загальних зборах. Реалізація права на управління здійснюється через їхніх представників відповідно до закону. Можливість брати участь у загальних зборах через представника передбачена ст. 237 ЦК України, згідно з якою представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. Батьки (усиновлювачі) та опікуни є законними представниками малолітніх осіб (ч. 1, 2 ст. 242 ЦК України). Тобто участь у загальних зборах, як законні представники малолітніх дітей, беруть батьки (усиновлювачі) або опікуни.

Дніпропетровський апеляційний суд ще у Постанові від 27.06.2017 року (справа № 912/498/17 про визнання недійсним рішенням) зазначив, що «малолітня особа не може самостійно здійснювати права учасника господарського товариства. В законодавстві відсутні положення про обмеження правоздатності малолітньої фізичної особи щодо її можливості участі у господарському товаристві. Відповідно, малолітня особа може бути учасником товариства, проте здійснювати належні їй права та виконувати обов'язки ця особа може лише через свого законного представника» [2].

У науково-практичному коментарі до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»

зазначається, що неповнолітні особи реалізують свою цивільну дієздатність у порядку, визначеному ст. 32 ЦК України. Відповідно, неповнолітня особа має право самостійно реалізовувати особисту участь у загальних зборах учасників товариства, якщо інше не передбачено законом і статутом товариства. Такі особи самостійно стають учасниками товариства і можуть брати участь у загальних зборах учасників, тим не менш батьки або піклувальники мають право за їх згодою взяти участь у цих зборах (зокрема, якщо пряма заборона участі неповнолітньої особи на загальних зборах учасників передбачена у статуті товариства). У зазначених випадках для участі у загальних зборах учасників батькам (опікунам, піклувальникам) довіреність, як правило, не видається [3, с. 189, 191].

М. В. Оприско аналізуючи ст. 32 ЦК України зазначає, що особи, наділені неповною дієздатністю, самостійно набувають корпоративні права як з первісних так і з похідних підстав та самостійно їх здійснюють, якщо це не заборонено актами цивільного законодавства або установчими документами корпоративного товариства [4, с. 188].

На нашу думку, неповнолітні особи мають право реалізовувати своє право на управління шляхом участі особисто у загальних зборах відповідно до ст. 32 ЦК України, якщо це не заборонено законом або установчими документами товариства. Якщо законом або установчими документами встановлена пряма заборона на участь у загальних зборах неповнолітніх осіб, як учасників товариства, то представництво здійснюють їхні батьки або інші законні представники.

Водночас здійснюючи представництво малолітньої чи неповнолітньої дитини, як учасника товариства на загальних зборах, виникають питання у яких випадках необхідний дозвіл органу опіки та піклування на ті чи інші дії їхніх батьків чи інших законних представників. Наприклад, п. 2 ч. 2 ст. 177 СК України передбачено, що батьки (усиновлювачі) або опікун малолітньої дитини не мають права без дозволу органу опіки та піклування видавати письмові зобов'язання від імені малолітньої дитини. І часто, на практиці, можна стикнутися із ситуацією, коли

банки чи інші установи з якими у товариства виникають відносини, вимагають від законного представника дозвіл органу опіки та піклування згідно з яким надано можливість представляти інтереси малолітньої дитини як учасника товариства на загальних зборах учасників з правом прийняття рішень та голосування з усіх питань поточної діяльності товариства, в тому числі з питань розпорядження будь-яким майном товариства, отримання позик, кредитів, гарантій тощо, необхідних для здійснення діяльності товариства. Зважаючи на це, на законодавчому рівні доцільно детальніше врегулювати вказане питання. Однозначно, необхідно отримувати дозвіл органу опіки та піклування при відчуженні корпоративних прав, однак отримання дозволу від органу опіки та піклування на прийняття будь-яких питань з поточної діяльності може значно ускладнити реалізацію права на управління товариством.

Щодо права неповнолітньої особи на внесення майна як вкладу до статутного капіталу товариства, то воно залежить від правового регулювання майна, яке вноситься як вклад до статутного капіталу товариства. Наприклад, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 32 ЦК України неповнолітня особа має право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами. Тобто, якщо формування вкладу до статутного капіталу здійснюється за рахунок доходів, передбачених у п. 1 ч. 1 ст. 32 ЦК України, то неповнолітня особа має право самостійно розпоряджатися такими доходами та не потребує на це згоди батьків і органу опіки та піклування. Вклад за рахунок іншого майна (наприклад, нерухомого) неповнолітня особа може здійснити за згодою батьків та органу опіки та піклування. Так, відповідно до ч. 2 ст. ст. 32 ЦК України на вчинення неповнолітньою особою правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника і дозвіл органу опіки та піклування.

Крім того, порядок формування статутного капіталу юридичної особи за рахунок майна, що належить неповнолітній особі здійснюється за загальним правилом щодо управ-

ління майном дитини, передбаченого ст. 177 СК України. Відповідно до ч. 2 ст. 177 СК України батьки (усиновлювачі) або опікун малолітньої дитини не мають права без дозволу органу опіки та піклування:

1) відмовитися від прав на майно малолітньої дитини, у тому числі речових прав на нерухоме майно, що підлягають державній реєстрації;

2) видавати письмові зобов'язання від імені малолітньої дитини;

3) вчиняти правочини щодо: об'єкта житлової нерухомості та/або земельної ділянки, на якій розміщений такий об'єкт, власником або користувачем яких є малолітня дитина;

відчуження (у тому числі шляхом міни або внесення (передачі) до статутного (складеного) капіталу (пайового фонду) юридичної особи чи як вступного, членського та/або цільового внеску члена кооперативу), поділу, виділу нерухомого майна, об'єкта незавершеного будівництва, майбутнього об'єкта нерухомості, іншого цінного майна, зокрема транспортних засобів, власником якого є малолітня дитина.

Відповідно до ч. 3 ст. 177 СК України батьки мають право дати згоду на вчинення неповнолітньою дитиною правочинів, передбачених частиною другою цієї статті, лише з дозволу органу опіки та піклування.

Згідно ч. 3-4 ст. 17 Закону України «Про охорону дитинства» батьки або інші законні представники не мають права без дозволу органу опіки та піклування, наданого відповідно до закону, вчиняти від імені малолітньої дитини правочини, визначені частиною другою статті 177 Сімейного кодексу України. На вчинення неповнолітньою особою правочинів, передбачених частиною другою статті 177 Сімейного кодексу, має бути одержана згода батьків або інших законних представників такої особи та дозвіл органу опіки та піклування відповідно до закону.

Н. С. Бутрин-Бока зазначає, що у ст. 32 ЦК йдеться лише про можливість бути учасником (засновником) товариства. Законодавець встановив певні відмінності в правах фізичних осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років та усунув можливість

розпоряджатися корпоративними правами, в тому числі відчужувати шляхом продажу. Вчена зазначає, що обмеження неповнолітньої особи щодо вчинення значних правочинів (не дрібних побутових) є закономірним, оскільки законодавець прагне уникнути, відгородити неповнолітню особу від часто необдуманого відчуження дороговартісних речей (наприклад, квартири, автомобіля, земельної ділянки і т. ін.). Ціна корпоративних прав часто може навіть перевищувати вартість перелічених речей. По-друге, в більшості випадків неповнолітній особі складно самостійно оцінити вартість корпоративних прав, їхню ліквідність і потенційну можливість до зростання в ціні. З огляду на це неповнолітня особа укласти договір купівлі-продажу корпоративних прав не може і немає на сьогоднішні причин та підстав надати їй це право. Разом з тим, не заборонено набуття корпоративних прав на підставі договору купівлі-продажу на користь третіх осіб, укладеного, наприклад, батьками на користь дитини (неповнолітньої особи) [5, с. 119-120].

Не менш важливе значення має отримання дозволу органу опіки та піклування при вчиненні правочинів про відчуження корпоративних прав, що належать малолітній або неповнолітній особам. Постановою КМУ від 24.09.2008 року № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» врегульовано тільки питання відчуження нерухомого майна. У п. 66 Постанови вказано перелік документів, які необхідно надати при відчуженні нерухомого майна, а згідно п. 67 дозвіл на вчинення правочинів щодо нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким має дитина надається лише у разі гарантування дитині збереження її права на житло.

Питання відчуження корпоративних прав, що належать малолітній або неповнолітній особам законодавцем не врегульовано. Не визначено і конкретного переліку документів, які необхідно надати при відчуженні корпоративних прав, що належать малолітній або неповнолітній особі. В цілому, щоб отримати такий дозвіл необхідно звернутися до органу опіки і піклування із заявою про надання дозволу на відчуження корпоративних прав

малолітньої або неповнолітньої особи.

Зазвичай необхідно довести, що таке відчуження здійснюється в інтересах дитини та надати ряд документів. Законодавцем не передбачена вимога щодо обов'язкової оцінки корпоративних прав, однак серед документів, які вимагають органи опіки й піклування (хоч конкретного переліку законодавцем не встановлено) все ж є звіт про оцінку частки в статутному капіталі, підготовлений відповідно до Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні». З метою захисту прав та інтересів дитини та встановлення ринкової вартості частки у статутному капіталі, така вимога є справедливою, однак має бути закріплена на законодавчому рівні.

Після отримання дозволу рішення органу опіки та піклування і оформлення правочину про відчуження корпоративних прав, до органу опіки і піклування надається довідка з банківської установи, яка підтверджує збереження грошових коштів на рахунок малолітньої / неповнолітньої особи, в інтересах якої відбулося відчуження корпоративних прав.

Варто зазначити й те, що на практиці дуже часто можна стикнутися з відмовою органу опіки і піклування у наданні представнику малолітньої чи неповнолітньої особи дозволу на відчуження корпоративних прав. У випадку відмови органу опіки та піклування можна подати заяву повторно, усунувши недоліки або оскаржити таку відмову до суду. Однак, відмова зазвичай пов'язана з тим, що відсутній чіткий перелік документів, які необхідно надати разом із заявою, про що уже зазначалося вище. Органи опіки та піклування часто вимагають і балансову вартість майна товариства, і фінансову звітність, і ряд інших документів.

Зважаючи на наведене, правове регулювання корпоративних прав, що належать малолітнім та неповнолітнім особам потребує удосконалення та усунення законодавчих прогалин. Чинне законодавство повинно містити гарантії захисту прав та інтересів малолітніх та неповнолітніх осіб та чітко врегулювати механізм набуття, управління та відчуження корпоративних прав малолітніми та неповнолітніми особами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. Київ: Істина, 2008. 720 с.
2. Постанова Дніпропетровського апеляційного суду від 27.06.2017 року, справа № 912/498/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67502373>.
3. Науково-практичний коментар Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» / [В. А. Васильєва, В.В. Луць, Л.В. Сіщук та ін.]; за заг. ред. В.А. Васильєвої. Харків : Право, 2020. 336 с.
4. Оприско М. В. Особливості набуття та здійснення корпоративних прав неповнолітніми та малолітніми. Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез Міжнародної наукової конференції «Шості осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 26-27 жовтня 2007 року): У 3-х частинах. Частина друга: Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний процес. Трудове право. Право соціального забезпечення. Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2007. С. 186-189.
5. Бутрин Н. С. Правочин як підстава виникнення та припинення корпоративних прав : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2014. 207 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 22.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025